

УДК 93/94:929 Велер Х.-У.
94:316.3/4 Велер Х.-У.

DOI <https://doi.org/10.31212/tokovi.2020.1.ant.221-242>

Оригинални научни рад

Примљен: 16. 10. 2019.

Прихваћен: 26. 11. 2019.

Михаел АНТОЛОВИЋ

Педагошки факултет

Универзитет у Новом Саду

mihael.antolovic@pef.uns.ac.rs

Друштвена историја на немачки начин – Ханс-Улрих Велер и историјска социјална наука

АПСТРАКТ: У раду се анализира историографско дело Ханса-Улриха Велера (1931–2014), једног од најутицајнијих савремених немачких историчара. Велеров рад на успостављању нове историографске парадигме – „историјске социјалне науке“ – и заснивању „Билефелдске школе“ као особеног (западно)немачког облика друштвене историје сагледан је у контексту модернизације (западно)немачке историографије и постепеног превладавања традиционалне истористичке дисциплинарне матрице. Осим приказа Велерових теоријско-методолошких схватања, нарочита пажња је посвећена његовој волуминозној синтези *Немачка друштвена историја* као и месту које Велер и Билефелдска школа заузимају у немачкој историографији.

Кључне речи: Ханс-Улрих Велер, теорија и методологија историјске науке, историјска социјална наука, Билефелдска школа, историографија

Поводом смрти Ханса-Улриха Велера, 5. јула 2014, водећи стручњаци за модерну немачку историју били су јединствени у оцени да је реч о појединачно „најутицајнијем историчару у Немачкој након 1945. године“ који је својом иновативношћу и изванредном научном продуктивношћу обележио немачку историографију током

претходних пола stoleћа.¹ Полазећи од поменутих оцена, намера овог рада је да, анализирајући друштвени, политички и идејни контекст у коме је Велер деловао као историчар, укаже на особене одлике његовог теоријско-методолошког приступа представљене у концепту „историјске социјалне науке“, као и на његов укупан допринос развоју модерне немачке историографије.

Рођен 11. септембра 1931. у калвинистичкој грађанској породици холандског порекла, Ханс-Улрих Велер је одрастао у Гумерсбаху крај Келна. Други светски рат је представљао преломни догађај у Велеровом животу – у рату је изгубио оца и сам је као тринаестогодишњак, током последње ратне године, био регрутован у „Хитлерову омладину“ учествујући у извлачењу угљенисаних лешева у Келну. Тотални пораз нацистичке Немачке за којим су уследили савезничка окупација, подела земље те „реедукација“ немачког становништва суштински су утицали на формирање Велерове личности подстакавши и његово интересовање за прошлост.² Започевши студије историје и социологије на универзитету у Келну, он је након првог семестра, захваљујући Фулбрајтовој стипендији, 1952. наставио студије у САД-у, на универзитету у Охају. Радећи различите послове широм САД-а, упознао је америчко друштво и развио трајне симпатије према либералној демократији америчког типа.³ По повратку у СР Немачку, под менторством Теодора Шидера, једног од најутицајнијих западнонемачких историчара након Другог светског рата, Велер је 1960. одбранио докторски рад посвећен односу Социјалдемократске партије према националном питању у Немачком рајху.⁴ О посвећености и радној енергији са којом је приступао истраживању (што ће га од-

1 John Breuilly, „Hans-Ulrich Wehler: A Tribute“, *German History* 2/2015, e1; Видети: Paul Nolte, „Innovation aus Kontinuität: Hans-Ulrich Wehler (1931–2014) in der deutschen Geschichtswissenschaft“, *Historische Zeitschrift* 299/2014, 622–623; Volker Berghan, „In Memoriam: Hans-Ulrich Wehler, 1931–2014“, *German Studies Review* 3/2014, x; Ullrich Volker, „Stets mit offenem Visier“, *Die Zeit*, 10. Juli 2014.

2 Hans-Ulrich Wehler, „Eine lebhafte Kampfsituation“. Ein Gespräch mit Manfred Hettling und Cornelius Torp, (München: C. H. Beck, 2006), 13–37; *Versäumte Fragen. Deutsche Historiker im Schatten des Nationalsozialismus*, hrsg. Rüdiger Hohls, Konrad H. Jarausch, (Stuttgart: DVA, 2000), 240–241.

3 Wehler, „Eine lebhafte Kampfsituation“, 39–41.

4 Hans-Ulrich Wehler, *Sozialdemokratie und Nationalstaat. Die deutsche Sozialdemokratie und die Nationalitätenfragen in Deutschland von Karl Marx bis zum Ausbruch des Ersten Weltkrieges*, (Würzburg: Holzner, 1962). Друго, допуњено издање објављено је под насловом: *Sozialdemokratie und Nationalstaat. Nationalitätenfragen in Deutschland 1840–1914*, (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1971).

ликовати током читавог потоњег радног века) сведочи и чињеница да је за потребе докторског рада веома брзо научио пољски језик.⁵

Наставивши током 60-их сарадњу са Шидером као његов асистент на Историјском семинару Универзитета у Келну, Велер је у склопу пројекта „Документација о протеривању Немаца из источне средње Европе“ приредио том посвећен „судбини Немаца у Југославији“ за који је написао опширну уводну студију.⁶ Припремајући хабилитацију посвећену америчком империјализму крајем 19. века, током 1962/1963. изнова је боравио у САД-у. Након темељног истраживања био је принуђен да одустане – не само зато што су тему, у међувремену, истражили амерички историчари већ и с обзиром на то да је његова критичка интерпретација америчког империјализма изазивала опште неодобравање унутар конзервативног академског миљеа Универзитета у Келну.⁷ Пропаст планова о хабилитацији узроковала је код њега дубоку психичку кризу, праћену сумњом у властиту дораслост позиву универзитетског наставника. Међутим, током наредне три године успео је да напише нов, обиман рад и да га, под Шидеровим менторством, одбрани 1968. године. Објављена под називом *Бизмарк и империјализам* (1969),⁸ Велерова хабилитација је представљала изразито иновативно дело будући да се у интерпретацији историјских чињеница у великој мери служио друштвеним и економским теоријама које је усвојио током својих истраживачких боравака у САД-у. Насупрот ранијим истраживачима Бизмаркове политике, Велер га није посматрао као „сувереног политичара већ као политичара који се, руковођен привредном кризом из 1870-их и 1880-их година, помно бавио отварањем нових тржишта на једној, и

5 *Versäumte Fragen*, 245.

6 *Dokumentation der Vertreibung der Deutschen aus Ost-Mitteleuropa*, Band V: Das Schicksal der Deutschen in Jugoslawien, bearbeitet von Theodor Schieder, (Bonn: Bundesministerium für Vertriebene, 1961). - Иако на самој маргини његовог потоњег научног опуса, ово „рано“ Велерово дело, у коме је он већ назначио своје будуће интересовање за историју друштва, потенцијално је занимљиво историчарима на простору бивше Југославије. Своју уводну студију Велер је доцније објавио у виду засебне монографије: Hans-Ulrich Wehler, *Nationalitätenpolitik in Jugoslawien. Die deutsche Minderheit 1918–1978*, (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1980).

7 *Versäumte Fragen*, 246–247. - Одбијени хабилитациони рад Велер је касније, ипак, објавио као књигу: Hans-Ulrich Wehler, *Der Aufstieg des amerikanischen Imperialismus. Studien zur Entwicklung des Imperium Americanum 1865–1900*, (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1974).

8 Hans-Ulrich Wehler, *Bismarck und der Imperialismus*, (Köln: Kiepenheuer & Witsch, 1969).

консолидацијом немачке унутрашње политике и озакоњењем нове државне целине, на другој страни“.⁹ Велерово економско тумачење политичких појава и веома критичко вредновање Бизмаркове колонијалне политике у Африци, Азији и на Пацифику изазвало је одијум старије генерације немачких историчара, које је већ и сама употреба термина „империјализам“ нужно асоцирила на марксизам и политичку левицу.¹⁰ Ова околност, упркос Шидеровој потпори и већ доказаној продуктивности, знатно му је отежала позиционирање унутар тадашњег историографског естаблишмента у СР Немачкој – својим либералним политичким схватањима одударао је од тада још већином конзервативне заједнице немачких историчара док у социјалном погледу није припадао тзв. „образованом грађанству“ (*Bildungsbürgertum*) из кога су се традиционално регрутовали припадници универзитетске елите. Као двоструки аутсајдер (и у политичком и у социјалном погледу), Велер је тек након две године успео да буде изабран за професора: прво за историју Северне Америке на Слободном универзитету у Берлину (1970) да би убрзо био изабран за професора опште историје с посебним тежиштем на историји 19. и 20. века на Универзитету у Билефелду (1971).¹¹

Нови универзитет (основан 1969) на коме је 1973. основан Факултет за историју – и где су, захваљујући Велеровом залагању, за професоре били изабрани и Рајнхарт Козелек (р. 1923) и Јирген Кока (р. 1941) – представљао је основу инфраструктуре која је Велеру послужила да изгради своју особену концепцију историје тзв. „Билефелдску школу“. Делећи Козелеков став о нужности теоријског утемељења историјске науке и следећи подстицаје које су развоју историје социјалних структура дали Теодор Шидер и Вернер Конце (уз Ханса Ротфелса, након Другог светског рата два најзначајнија немачка стручњака за европску историју новог века), Велер је конституисао особени западнонемачки облик друштвене историје. Свој амбициозни програм реструктурирања традиционалне историје на концептуалним основама друштвених наука, он је најавио превратничком књигом *Немачко царство 1871–1918*, објављеном 1973. као девети том едиције „Немачка историја“ под уредништвом Јоахи-

9 *Versäumte Fragen*, 247.

10 *Исто*, 247–248.

11 Paul Nolte, *Hans-Ulrich Wehler. Historiker und Zeitgenosse*, (München: C. H. Beck, 2015), 60.

ма Лошнера.¹² Напустивши конвенционално схватање о „првенству спољне политике“ (*Primat der Außenpolitik*) карактеристично за немачку историографију од Ранкеовог времена, Велер је, са становишта теорије модернизације, приступио анализи друштвено-економских структура тумачећи унутар њихових оквира и феномене политичког живота. Полазећи од „структуралних услова“ обележених „преплићањем аграрне револуције, индустријске револуције те изградње државе“,¹³ политички систем Немачког рајха је означио као „аутократски, полуапсолутистички привидни конституционализам“, односно као вид „бонапартистичке диктаторске власти“.¹⁴ Друштвену основу на којој је почивала „ауторитарна поликратија“ представљао је растући јаз између „убрзаног економског и социјалног развоја ка индустријском друштву, на једној, и превазиђене, окоштале политичке структуре, на другој страни“. Услед неспремности традиционалних елита да се прилагоде измењеним друштвеним условима и успоставе либерално-демократски политички поредак, конзервирани ауторитарни политички систем остао је трајно структурално обележје Немачког царства све до његове пропасти у револуцији 1918. године.¹⁵

Велер је историју Немачког рајха реинтерпретирао са становишта „немачког посебног пута“ (*der deutsche Sonderweg*) коме је, на супрот ранијим поколењима немачких историчара, приписао негативно значење.¹⁶ Истовремено, он је деконструисао и мит, општеприхваћен у немачкој историографији, о „немачкој мисији Пруске“ и о стварању Немачког царства као вековном циљу пруске и немачке историје. Током наредне две деценије Велерова интерпретација Немачког царства постала је референтна тачка од које су, *pro et contra*, полазиле научне расправе док је, истовремено, послужила и као основа за изградњу слике Царства у колективној историјској свести западнонемачке републике.¹⁷ Стога, *Немачко царство* својом темом и

12 Hans-Ulrich Wehler, *Das Deutsche Kaiserreich 1871–1918*, (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1973).

13 Исто, 14.

14 Исто, 63.

15 Исто, 71–72.

16 Уп.: Bernd Faulenbach, *Ideologie des deutschen Weges. Die deutsche Geschichte in der Historiographie zwischen Kaiserreich und Nationalsozialismus*, (München: C. H. Beck, 1980); Jürgen Kocka, „German History before Hitler: The Debate about the German Sonderweg“, *Journal of Contemporary History* 23/1988, 3–16.

17 David Blackbourn, Geoff Eley, *The Peculiarities of German History. Bourgeois Society and Politics in Nineteenth-Century Germany*, (Oxford, New York: Oxford University Press, 1984); Helga Grebing, *Der „deutsche“ Sonderweg in Europa 1806. Eine Kritik*,

начином интерпретације представља не само „највелеровскију књигу“ већ и најутицајнију књигу у целокупном његовом опусу.¹⁸

Објављивање ове књиге представљало је део ширег процеса „промене парадигме“ у западнонемачкој историографији крајем 60-их и почетком 70-их година 20. века. Остваривши задивљујући економски напредак, либерално-демократски поредак бонске републике истовремено се суочавао са снажним теретом историјске одговорности за покретање два светска рата, што је на одлучујући начин одређивало историјску свест припадника Велерове генерације, али је, истовремено, историјској науци у СР Немачкој придавало нарочит значај. Подстакнута „Фишеровом контроверзом“ и коинцидирајући са захтевима нове, послератне генерације за либерализацијом политичких односа и радикалним суочавањем са трауматичним наслеђем из најновије прошлости, реконцептуализација западнонемачке историографије одвијала се у знаку одбацивања историзма као традиционалне матрице немачке историографије. Сматрајући да је историзам својим идеалистичким поставкама и усредсређеношћу на политичке догађаје не само незадовољавајући модел за историјску интерпретацију већ и да је он, неретко, представљао апологију конзервативног политичког поретка, ново поколење историчара настојало је да заснује историјску науку „с оне стране историзма“ прихватајући приступе друштвених наука и ширећи поље историјског истраживања са подручја политике на целину друштвених појава и процеса.¹⁹

(Stuttgart: W. Kohlhammer, 1986); Thomas Kühne, „Das Deutsche Kaiserreich 1871-1918 und seine politische Kultur: Demokratisierung, Segmentierung, Militarisierung“, *Neue Politische Literatur* 43/1998, 206–263; Chris Lorenz, „Beyond Good and Evil? The German Empire of 1871 and Modern German Historiography“, *Journal of Contemporary History* 30/1995, 729–765.

18 Nolte, *Hans-Ulrich Wehler*, 36.

19 Wolfgang J. Mommsen, *Geschichtswissenschaft jenseits des Historismus*, (Düsseldorf: Droste, 1971); Stefan Berger, *The Search for Normality. National Identity and Historical Consciousness in Germany Since 1800*, (New York, Oxford: Berghahn Books, 2007), 56–108; Stefan Berger, „From the Search for Normality to the Search for Normality: German Historical Writing“, *The Oxford History of the Historical Writing*, Vol. 5, ed. by Axel Schneider and Daniel Woolf, (Oxford: Oxford University Press, 2011), 228–235; Chris Lorenz, „Der Nationalsozialismus, der Zweite Weltkrieg und die deutsche Geschichtsschreibung nach 1945“, *60 Jahre Ende des Zweiten Weltkrieges. Deutschland und die Niederlande – Historiographie und Forschungsperspektiven*, hrsg. von Friso Wielenga, (Münster: Aschendorf Verlag, 2006), 164–166; Christoph Cornelißen, „Deutsche Geschichtswissenschaft nach 1945. Zwischen nationalen Traditionen und transnationalen Öffnungen“, *Die Rückkehr der deutschen Geschichtswissenschaft in die „Ökumene der Historiker“*. Ein wissenschaftsgeschichtlicher Ansatz, hrsg. von Ulrich Pfeil, (München: Oldenbourg, 2008), 33–34.

Делећи поменута схватања, Велер је настојао да теоријски за-
снуде историју као критичку историјску социјалну науку (*Historische
Sozialwissenschaft*). У том циљу он је посегао за „заборављеним путо-
казима“ из немачке историографске традиције – још 1965. приредио
је списе рано преминулог и заборављеног историчара из вајмарског
раздобља Екарта Кера *Примат унутрашње политике*,²⁰ који је исто-
ријским феноменима приступао са економско-друштвеног стано-
виштва, да би затим уредио и зборник *Модерна немачка социјална
историја* (1966) доделивши значајно место социјалном историчару
Хансу Розенбергу.²¹ Придајући изразити значај не само реafirми-
сању скрајнутих историографских традиција већ и критичком вред-
новању немачке историографске баштине, Велер је уредио обимну
едицију у девет томова под називом *Немачки историчари* (1971–
1981).²² Уредио је и неколико значајних зборника радова који су на
посве нов и оригиналан начин тематизовали однос историје и других
друштвених наука (*Историја и психоанализа* 1971, *Историја и соци-
ологија* 1972, *Историја и економија* 1973).²³ У поменутим радовима,
заједно са зборником теоријских огледа под називом *Историја као
историјска социјална наука* (1973)²⁴ те студијом о односу теорије мо-
дернизације и историје (1975),²⁵ Велер је изложио свој опсежно за-
мишљени програм реконституисања историјске науке на теоријским
основама емпиријских друштвених наука. Поред Карла Маркса и
немачких економских и друштвених историчара (Густав Шмолер и
Вернер Зомбарт, Екарт Кер и Ханс Розенберг), одлучујући утицај на
уобличавање Велерових теоријских схватања извршила је изнова
откривена социологија Макса Вебера. Својим епистемолошким на-
челима, теоријом друштва, схватањем модерности као процеса ра-

20 Eckart Kehr, *Der Primat der Innenpolitik. Gesammelte Aufsätze zur preußisch-deutschen Sozialgeschichte im 19. und 20. Jahrhundert*, hrsg. und eingeleitet von Hans-Ulrich Wehler, mit einem Vorwort von Hans Herzfeld, (Berlin: De Gruyter, 1965).

21 *Moderne deutsche Sozialgeschichte*, hrsg. Hans-Ulrich Wehler, (Köln: Kiepenheuer & Witsch, 1966).

22 *Deutsche Historiker I–IX*, hrsg. Hans-Ulrich Wehler, (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1971–1982).

23 *Geschichte und Psychoanalyse*, hrsg. Hans-Ulrich Wehler, (Köln: Kiepenheuer & Witsch, 1971); *Geschichte und Soziologie*, hrsg. Hans-Ulrich Wehler, (Köln: Kiepenheuer & Witsch, 1972); *Geschichte und Ökonomie*, hrsg. Hans-Ulrich Wehler, (Köln: Kiepenheuer & Witsch, 1973).

24 Hans-Ulrich Wehler, *Geschichte als historische Sozialwissenschaft*, (Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1973).

25 Hans-Ulrich Wehler, *Modernisierungstheorie und Geschichte*, (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1975).

ционализације те типологијом облика личне власти, Веберово дело представљало је за Велера „готово неисцрпни резервоар подстицаја на посве различитим нивоима“. Насупрот томе, иако солидан познавалац марксизма, Велер је прихватио првенствено Марксову „елоквентну критику савремености“ а не и његов класно-конфликтни модел друштвеног развоја.²⁶

Ради спровођења у дело зацртаног програма модернизације западнонемачке историјске науке, окупивши круг сарадника, посвећено је радио на организацији научне инфраструктуре, умрежавајући историчаре, институције и издавачке куће: већ 1972. покренуо је едицију „Критичке студије о историјској науци“ (*Kritische Studien zur Geschichtswissenschaft*) коју је уређивао наредне четири деценије да би 1975. основао часопис *Историја и друштво*. Часопис за историјску социјалну науку (*Geschichte und Gesellschaft. Zeitschrift für Historische Sozialwissenschaft*) чији је главни уредник био све до 2004. године. Часопис је убрзо постао водећи форум новог западнонемачког облика друштвене историје коју је, теоријски и практично, заступао Велер са својим сарадницима. Првенствено захваљујући његовим настојањима, изузетним организационим способностима те невероватној радној енергији, до краја 70-их била је конституирана Билефелдска школа.²⁷ Етаблирање и ширење друштвене историје међу млађим поколењем немачких историчара током наредних година није, међутим, означило нестанак традиционалне политичке историје. Напротив, наглашавајући неопходност проучавања „високе политике“, дипломатске историје и „великих личности“, њени истакнути представници (пре свих Голо Ман, Лотар Гал и Томас Нипердај) и даље су сачували веома снажне позиције у западнонемачкој историографији.²⁸

Након успостављања нове историографске парадгеме током 70-их, Велер се посветио раду на *Немачкој друштвеној историји 1700–1990*. (*Deutsche Gesellschaftsgeschichte*).²⁹ Ова волуминозна петотомна

26 Nolte, *Hans-Ulrich Wehler*, 54, 58.

27 Lutz Raphael, „Bielefeld School of History“, *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, Vol. 2, (Amsterdam: Elsevier, 2015²), 555–556.

28 Berger, „From the Search for Normality to the Search for Normality: German Historical Writing“, 233–234.

29 Hans-Ulrich Wehler, *Deutsche Gesellschaftsgeschichte*, Bd. I–V, (München: C. H. Beck, 1987–2008): Bd. 1: Vom Feudalismus des Alten Reiches bis zur defensiven Modernisierung der Reformära 1700–1815 (1987); Bd. 2: Vom Feudalismus des Alten Reiches bis zur defensiven Modernisierung der Reformära 1815–1845/49

синтеза обима од готово 5.000 страница, на којој је радио три и по деценије, представља Велеров *magnum opus* у коме је консеквентно развио свој концепт *историјске социјалне науке*, као и своје особено разумевање модерне немачке историје. Осим запањујуће ерудиције и акрибичности, Велерову синтезу одликује приступ у коме се „систематска анализа и историјско приповедање повезују у карактеристични амалгам“.³⁰ Усредсређен на „проблемски усмерену анализу“ оних „процеса и структура“ који су на одлучујући начин обликовали историјски развој Немачке, Велер је, следећи теоријске поставке Макса Вебера, тежиште анализе усмерио ка четири посебне али истовремено и међусобно условљене димензије друштва – привреди, социјалној неједнакости, политичкој власти и култури. Ове „друштвене осовине“ посматрао је са становишта процеса модернизације чија суштинска обележја представљају развој капитализма, друштвено раслојавање, успостављање бирократизоване државе те рационализација и секуларизација културе („рашчаравање света“). Сматрајући развој капитализма „основним процесом“ немачке и европске историје новог века, Велер му је доделио кључно место у својој „друштвеној историји“. Ипак, с обзиром на чињеницу да сфера политике представља изузетно важно подручје, наглашавао је, будући да свака од четири друштвене димензије поседује одређену аутономију, да се ни политичка власт не може објаснити простим деловањем преосталих чинилаца (економских, друштвених или идеолошких). Започевши са приказом „општих структуралних услова и развојних процеса“ немачке историје у другој половини 18. века, Велер је своју „велику приповест“ структурирао на темељу преломних догађаја из, махом, политичке историје (1789–1815, 1815–1845/49, 1849–1918, 1918–1949, 1949–1990) настојећи да их повеже са главним правцима друштвеног и економског развоја. При томе, концепт „друштвене историје“ (*Gesellschaftsgeschichte*) сматрао је новом „парадигмом“ односно одговарајућим теоријско-методолошким моделом који истовремено омогућава интегрисање различитих димензија друштвене стварности (привреда, политика, култура) у целовити историјски приказ тоталитета прошле стварности у коме друштвено-економске структуре

(1987); Bd. 3: Von der Deutschen Doppelrevolution bis zum Beginn des Ersten Weltkrieges 1849–1914 (1995); Bd. 4: Vom Beginn des Ersten Weltkrieges bis zur Gründung der beiden deutschen Staaten 1914–1949 (2003); Bd. 5: Bundesrepublik und DDR 1949–1990 (2008).

30 Nolte, *Hans-Ulrich Wehler*, 100.

и процеси представљају оквир за разумевање индивидуалног деловања. На тај начин, проблемски усмерена анализа историјских догађаја, појава и процеса сједињена је са „аналитичком рефлексијом и интерпретацијом“.³¹

У тематском погледу – својом усредсређеношћу на немачку историју – Велерова синтеза је, ипак, чврсто укорењена у традиције немачке историографије. Разлог томе је несумњиво чињеница да је припадао генерацији за коју су нацистичка владавина и Холокауст представљали средишње феномене немачке историје који су захтевали одговарајуће историјско објашњење. Одатле, поред модела друштвене историје, „црвена нит“ на којој се заснива његова интерпретација модерне немачке историје јесте концепт немачког „посебног пута“: узимајући Француску, Енглеску и Сједињене Државе као нормативне моделе, Велер је истицао дисконтинуитет на подручју политике и културе праћен континуитетом традиционалних друштвених односа и друштвених неједнакости као чиниоце који су историјски развој Немачке учинили другачијим у односу на историјско искуство западноевропских земаља. При томе, он је суштински значај приписивао чињеници да у немачким земљама није извршена политичка револуција – изостанак револуције условио је да процеси економске и друштвене модернизације током 19. века нису били праћени либерализацијом и успостављањем парламентарно-демократског политичког поретка западноевропског типа већ је, и након националног уједињења, Немачко царство задржало конзервативну, полу-апсолутистичку структуру са доминацијом традиционалних друштвених слојева (племство и војска). Поменуте структуралне особености немачког друштва образовале су специфичну историјску констелацију која је детерминисала немачку историју и у 20. веку. Сагледавајући нацистичку „тоталитарну деспотију“ као резултат претходног развоја немачке историје, Велер је расистичку политику Трећег рајха и Холокауст објаснио посредством концепата *харизматске власти* (који је преузео од Вебера), *радикалног национализма* и *геноцидног менталитета*. Лична харизма омогућила је Хитлеру да своју власт, преко нацистичке партије, прошири на читаво друштво, радикални национализам је представљао динамично средство мобилизације и интеграције широких слојева немачког друштва, док је геноцидни менталитет нацистичког покрета – као сложена синте-

31 Wehler, *Deutsche Gesellschaftsgeschichte*, Bd. 1: Vom Feudalismus des Alten Reiches bis zur defensiven Modernisierung der Reformära 1700–1815, 6–31.

за традиционалне хришћанске мржње према Јеврејима, расистичког и политичког антисемитизма са краја 19. века те социјалдарвинизма и еугенике – резултирао у масовном истребљењу европских Јевреја и других „инфериорних“ народа и друштвених група.³² Коначно, у приказу послератне немачке историје Велер је свесно заставио ДР Немачку сматрајући је делом совјетског политичког и друштвеног система („совјетском сатрапијом“) који је „у сваком погледу водио у ћорсокак“.³³ Тежиште своје анализе усмерио је ка западнонемачком „привредном чуду“, успостављању социјалне тржишне привреде те консолидацији либерално-демократског поретка који је уједно оличавао и његову пожељну политичку визију. Одатле је поновно уједињење двеју немачких држава Велер протумачио као успостављање „нормалне модерности“ које је означило крај „немачког посебног пута“, повратак политичким традицијама Запада и потврду немачке припадности заједници утемељеној на вредностима либерализма и демократије.³⁴

Приврженост либерално-демократском поретку западнонемачке републике карактеристична за припаднике „генерације ’45“ (рођених око 1930. којима је детињство проведено током Трећег рајха одредило читав потоњи живот) није дошла до изражаја само у закључној свесци Велерове магистралне историографске синтезе већ је представљала и основу његовог вишедеценијског јавног ангажмана који је разумевао као једну врсту „политичког и педагошког задатка, мисије за Савезну републику у настајању“.³⁵ Учествујући у јавним дебатама о бројним питањима из новије немачке историје, Велер се укључио у „свађу између историчара“ (*Historikerstreit*) коју је 1986. покренуо Ернст Нолте и кога су подржавале конзервативно оријентисане колеге (Андреас Хилгрубер, Клаус Хилдебранд, Михаел Штирмер). Својим „полемичким есејом“ Велер се аргументовано супротставио покушајима релативизације Холокауста за коју су се, у форми његове „историзације“, залагали Нолте и његови исто-

32 Wehler, *Deutsche Gesellschaftsgeschichte*, Bd. 4: Vom Beginn des Ersten Weltkrieges bis zur Gründung der beiden deutschen Staaten 1914–1949, 675–684, 881–901, 933–937. Уп.: Hans-Ulrich Wehler, *Der Nationalsozialismus. Bewegung, Führerschaft, Verbrechen 1919–1945*, (München: C. H. Beck, 2009).

33 Wehler, *Deutsche Gesellschaftsgeschichte*, Bd. 5: Bundesrepublik und DDR 1949–1990, xv.

34 Исто, 420–440.

35 Nolte, *Hans-Ulrich Wehler*, 10.

мишљеници.³⁶ У полемици која је умногоме надилазила уске оквире заједнице историчара, задирући у саму срж идентитета СР Немачке и њене политичке културе, Велер је са леволибералних позиција интервенисао у „јавном пољу“. Попут Јиргена Хабермаса, он је инсистирао на нужности критичког суочавања са нацистичким наслеђем и преузимања одговорности за злочине који немају преседана у историји, као неопходном предуслову за консолидацију либерално-демократског поретка СР Немачке. Изразито критичан према традицијама пруско-немачке прошлости, Велер је, истовремено, био убеђени апологета бонске републике сматрајући себе „прагматичним браниоцем постојећег поретка“.³⁷ Истоветне идеје је наставио да заступа и након поновног уједињења Немачке учествујући у бројним расправама о будућности Европске уније. Поред тога, он се изричито противио приступању Турске Европској унији сматрајући да она својим религијским и друштвеним традицијама не припада заједници (западно)европских вредности на којој је унија утемељена. Будући да је до краја живота остао доследан својим основним политичким начелима представљеним у афирмативном односу према западној модерности, либералном индивидуализму те социјално одговорној држави, на мети Велерове континуиране критике нашла се и растућа социјална неједнакост.³⁸

Током више деценија Велер је пажљиво пратио развој историјске науке и појаву нових праваца у историографији. Разумевајући „историјску социјалну науку“ као свеобухватни теоријско-методолошки приступ целини „историјског тоталитета“, критички је вредновао успон алтернативних приступа који су, већином инспирисани постмодерном мишљу, обележили развој историографије на глобалном нивоу. Њихово неповерење према великим „метанарацијама“ (какву је, поред осталог, представљала и Велерова „друштвена историја“) и критички став према западноевропском пројекту модернизације били су посве неприхватљиви за Велера, чврсто укорењеног у просветитељске идеје прогреса, рационалности и људске еманципације.

36 Hans-Ulrich Wehler, *Entsorgung der deutschen Vergangenheit? Ein polemischer Essay zum „Historikerstreit“*, (München: C. H. Beck, 1988).

37 Nolte, *Hans-Ulrich Wehler*, 127.

38 Hans-Ulrich Wehler, *Die neue Umverteilung. Soziale Ungleichheit in Deutschland*, (München: C. H. Beck, 2013); Hans-Ulrich Wehler, *Land ohne Unterschichten? Neue Essays zur deutschen Geschichte*, (München: C. H. Beck, 2010); Hans-Ulrich Wehler, *Die Deutschen und der Kapitalismus. Essays zur Geschichte*, (München: C. H. Beck, 2014).

У том контексту ваља разумети и његову одбојност према „историји свакодневице“ и „новој културној историји“ у којима је препознавао вид „новог историзма“ неспособног за историјску синтезу. Полазећи од суда да је задатак историјске науке да, на темељу рационалних знања о прошлости, просвећује друштво о односима моћи, привредним системима и културним појавама и да му служи као оријентација у савремености, он је сматрао да „нова културна историја“ губи из вида истински важне теме а да се истовремено бави „бизарним и егзотичним“.³⁹ Будући да почивају на „произвољностима“, Велер је тврдио да је „екстремно висока цена одлуке да се следе само апстрактна епистемолошка разматрања која обилују игром стаклених перли а без опипљиве везе са стварношћу како би се означила полазишта културне историје“.⁴⁰ Одбацујући приступе нове културне историје и историје свакодневице Велер им је супротстављао облик културне историје чије би тежиште било на друштвеној историји идеја, чврсто интегрисаних у друштвени тоталитет (што је, поред осталог, показао и у својој студији о национализму).⁴¹

Као оснивач Билефелдске школе и, заједно са Јиргеном Коком, њена средишња фигура, Велер је и у теоријско-методолошком и у практично-организационом погледу обележио њено деловање током више од четири деценије. Истовремено, у својој волуминозној *Немачкој друштвеној историји* није само практично реализовао свој програм „нове историје“ већ је и успешно синтетизовао резултате рада читаве генерације историчара друштва.⁴² Међу релативно бројним поборницима „велеровске“ парадигме током 70-их и 80-их налазила су се нека од најугледнијих имена историјске науке у СР Немачкој као што су Волфганг Момзен, Хајнрих Август Винклер, Хелмут Бердинг, Клаус Тенфелде, Рајнхард Рируп, Волфганг Шидер и Јерн Ризен. Прихватајући Велеров концепт „друштвене историје“ и веру у њене еманципаторске могућности они су, у просторном и хронолошком погледу, тежиште својих интересовања усмерили ка историји Немачке током тзв. индустријског раздобља (1800–1945). Друго обе-

39 Hans-Ulrich Wehler, „Ein Kursbuch der Beliebigkeit“, *Die Zeit*, 26. Juli 2001.

40 Исто. Уп.: Wehler, *Eine lebhafte Kampfsituation*, 109–111; Hans-Ulrich Wehler, *Politik in der Geschichte. Essays*, (München: C. H. Beck, 1998), 188–194; Hans-Ulrich Wehler, *Die Herausforderung der Kulturgeschichte*, (München: C. H. Beck, 1998).

41 Уп.: Hans-Ulrich Wehler, *Der Nationalismus. Geschichte, Formen, Folgen*, (München: C. H. Beck, 2001).

42 Lutz Raphael, *Geschichtswissenschaft im Zeitalter der Extreme. Theorien, Methoden Tendenzen von 1900 bis zur Gegenwart*, (München: C. H. Beck, 2010), 183.

лежје читаве школе јесте карактеристичан предмет историјског истраживања – друштвене групе и слојеви, институције, радничка класа и раднички покрет (нарочито код историчара ближих марксизму), друштена историја политике и модерних идеологија те компаративна друштвена историја. Треће, будући да је „историјска социјална наука“ била чврсто теоријски утемељена посвећујући значајну пажњу пропитивању властитих епистемолошких могућности и инхерентних ограничења, она је, од свих праваца који су обележили историјско мишљење у другој половини 20. века, досегла највиши степен теоријске саморефлективности. Поменуте одлике Билефелдске школе, које су је чиниле специфичном у односу на друге (националне) традиције „нове историје“ попут *Social Science History* у САД-у, енглеске социјалне историје или француских *Annales*-а,⁴³ проистицале су из немачког историјског искуства у првој половини 20. века – потреба да се на задовољавајући начин објасне узроци „немачке катастрофе“ одредила је теоријско-методолошку физиономију читаве школе, као и њену тематску усредсређеност на Немачко царство и Вајмарску републику разумевајући их као епохе које су представљале једну врсту предисторије Трећег рајха.

Имајући у виду изразити плурализам теоријско-методолошких усмерења који данас одликују немачку (и светску) историографију, билефелдска „историјска социјална наука“ након свога успона током 70-их и прве половине 80-их, није успела да се наметне као доминантна историографска парадигма.⁴⁴ Ипак, ширећи подручје историјског истраживања на друштвени тоталитет и прихватајући методе појединих друштвених наука, она је успела да се конституише као нови теоријско-методолошки модел „с оне стране историзма“, што је представљало део ширег процеса суочавања (западно)немачког друштва са тоталитарним искуством 20. века. Историјска социјална наука постепено је превладала свој првобитни „методолошки национализам“ (који је проистао из усредсређености на проучавање Немачке и њеног „посебног пута“) усвајајући приступе компаративне а затим и транснационалне историје.⁴⁵ Својим широко заснованим приступом, она је послужила и као једно од полазишта за кон-

43 Уп.: Georg G. Iggers, *Istorijska nauka u 20. veku. Kritički pregled u međunarodnom kontekstu*, (Beograd: Arhipelag, 2014), 37–58.

44 Berger, „From the Search for Normality to the Search for Normality“, 231–232.

45 Уп.: *Transnationale Geschichte. Themen, Tendenzen und Theorien*, hrsg. Gunilla Budde, Sebastian Conrad, Oliver Janz, (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2006).

ституисање светске и глобалне историје – Јирген Остерхамел, један од најзначајнијих савремених представника глобалне историје, потекао је управо из Билефелдске школе друштвене историје.⁴⁶ Иако концепт историјске социјалне науке данас представља тек један од многих, конкурентских приступа историјском истраживању, несумњиво је да теоријска утемељеност, проблемска усмереност, аналитичност, мултидисциплинарност, изнијансирана интерепретација те изразита саморефлексивност представљају његово трајно наслеђе у немачкој историографији. С обзиром на чињеницу да је Ханс-Улрих Велер био „најважнији покретач победничког похода *нове историје* у Немачкој“,⁴⁷ управо захваљујући његовом деловању као универзитетског наставника, истраживача и писца историје те организатора и покретача бројних научних институција, немачка историографија је током последње трећине 20. века доживела суштински преображај. Са друге стране, захваљујући својој *Немачкој друштвеној историји* Велер је стекао особено место у историји модерне немачке историографије као један од њених најплоднијих и најзначајнијих посленика. Коначно, као ангажовани интелектуалац и нека врста „Хабермаса историје“, он својим коментарима и анализама савремених друштвених и политичких процеса није само обогатио политичку културу СР Немачке већ је значајно допринео и снажењу улоге научне историографије у немачком јавном животу.⁴⁸

За разлику од француске школе Анала, рецепција Билефелдске школе унутар српске историографије (као и других историографија на подручју бивше Југославије) била је веома ограничена.⁴⁹ Она је, у првом реду, везана за деловање Андреја Митровића, који је од 80-их пратио њен рад и одржавао блиске везе са њеним појединим представницима, пре свих са Јиргеном Коком. Одатле је и први значајнији српски увид у историјску социјалну науку настао средином 90-их

46 Видети: *Wege der Gesellschaftsgeschichte*, hrsg. Jürgen Osterhammel, Dieter Langewiesche, Paul Nolte, (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2006).

47 Nolte, *Hans-Ulrich Wehler*, 150.

48 Nolte, *Hans-Ulrich Wehler*, 9; Jürgen Kocka, „Er hat uns elektrisiert“, *Die Zeit*, 10. Juli 2014.

49 Уп.: Branimir Janković, „Hans-Ulrich Wehler 1931–2014“, *Historijski zbornik* 1/2014, 314–315.

објављивањем превода Кокиних теоријских огледа.⁵⁰ Насупрот томе, рецепција Велеровог дела је готово у потпуности изостала, укључујући чак и његов *tagmit oris* – грандиозну *Немачку друштвену историју* – чије објављивање је прошло посве незапажено у српској историографији.⁵¹ Осим његовог програмског текста посвећеног теоријским претпоставкама историјске социјалне науке⁵² (објављеног у темату посвећеном „питањима марксистичке историографије“!), на српски језик преведене су још само две, истина, значајне књиге мањег обима које, међутим, стоје изван главног тока Велерових интересовања и стога не представљају на прави начин његово историографско дело. Реч је о књигама *Национализам: историја, форме, последице*⁵³ те *Историјско мишљење на крају 20. века*⁵⁴ у преводу Томислава Бекића, односно Бранимира Живојиновића. Имајући у виду поменуте чињенице, одјек Билефелдске школе у српској историографији потврђује оцену да је она, усмерена првенствено на пружање одговора на идентитетска питања са којима се суочавала млада западнонемачка демократија, извршила скроман утицај на историографије ван немачког језичког подручја. Ипак, Велер и Билефелдска школа обележили су једно динамично раздобље у развоју немачке историографије (које се са правом може назвати и Велеровом епохом) и одсудно су допринели „нормализацији“ немачке историје посредством њене критичке реинтерпретације и контекстуализовања унутар ширих токова европске и светске историје. Као инспиритиван теоријско-методолошки модел који умногоме и данас одређује главне правце немачке историографије, историјска социјална наука и њено интелектуално наслеђе несумњиво заслужују да буду предмет пажње и континуираног критичког праћења.

50 Јирген Кока, *О историјској науци. Огледи*, (Београд: СКЗ, 1994).

51 Насупрот томе, хрватска историчарка Мирјана Грос је писала у више наврата о Велеру и његовом делу: Mirjana Gross, *Suvremena historiografija. Korijeni, postignuća, traganja*, (Zagreb: Novi Liber, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta, 2001²), 275–279; Gross, „Njemačko doba ekstrema 1914–1949“, *Časopis za suvremenu povijest* 1/2005, 227–237; Gross, „Njemačka socijalna povijest 1949–1990“, *Historijski zbornik* 2/2009, 523–538.

52 Hans-Ulrich Wehler, „Povijest kao historijska nauka o društvu“, *Marksizam u svetu* 12/1983, 39–66.

53 Ханс-Улрих Велер, *Национализам. Историја, форме, последице*, (Нови Сад: Светови, 2002).

54 Hans-Ulrich Veler, *Istorijsko mišljenje na kraju XX veka: 1945–2000*, (Podgorica: CID, 2010).

Резиме

Ханс-Улрих Велер (1931–2014) је својим историографским делом обележио (западно)немачку историографију током последње трећине 20. и прве деценије 21. века. Одбацивши историзам као не-одговарајући историографски концепт, на теоријско-методолошким основама друштвених наука формулисао је „историјску социјалну науку“. Током 70-их Велер је на Универзитету у Билефелду окупио круг сарадника, успоставио неопходну научну инфраструктуру и конституисао нови облик друштвене историје који је означио „смену парадигме“ у западнонемачкој историографији. Након оснивања Билефелдске школе, посветио се раду на петотомној синтези модерне немачке историје под називом *Немачка друштвена историја* (1987–2008). Полазећи од теоријских концепција Макса Вебера, Велер је модерну немачку историју (1700–1990) анализирао са становишта развоја привреде, социјалне неједнакости, политичке власти и културе. Поред усмерености на структуре и процесе, своју интерпретацију је засновао на концепту „немачког посебног пута“ (*der deutsche Sonderweg*) – изостанак политичке револуције током „дугог 19. века“ условио је да модернизација немачког друштва није била праћена либерализацијом политичких односа, што је, према Велеру, представљало главну особеност модерне немачке историје. Истовремено, као „јавни интелектуалац“, учествовао је у бројним расправама које су се, попут „свађе међу историчарима“ (*Historikerstreit*) средином 80-их, дотицале питања идентитета СР Немачке и питања одговорности за светске ратове и Холокауст. Бранећи либерално-демократски поредак, он се супротстављао покушајима релативизације нацистичких злочина. Коначно, док је својим делом суштински модернизовао немачку историографију, као интелектуалац је умногоме допринео суочавању немачког друштва са трауматичним наслеђем прошлости и „нормализацији“ немачке историје.

Literature

- Berger, Stefan. *The Search for Normality. National Identity and Historical Consciousness in Germany Since 1800*. New York, Oxford: Berghahn Books, 2007.
- Berger, Stefan. „From the Search for Normality to the Search for Normality: German Historical Writing“. *The Oxford History of the Historical Writing*, Vol. 5, ed. by Axel Schneider and Daniel Woolf, 220–242. Oxford: Oxford University Press, 2011. doi: 10.1093/oso/9780199225996.003.0012

- Berghan, Volker. „In Memoriam: Hans-Ulrich Wehler, 1931–2014“. *German Studies Review* 3/2014, x–xiv. doi: 10.1353/gsr.2014.0120
- Blackbourn, David and Geoff Eley. *The Peculiarities of German History. Bourgeois Society and Politics in Nineteenth-Century Germany*. Oxford, New York: Oxford University Press, 1984.
- Blackbourn, David. „Memorial. Hans-Ulrich Wehler (1931–2014)“. *Central European History* 4/2014, 700–715. doi: 10.1017/S0008938915000023
- Breuilly, John. „Wehler’s Deutsche Gesellschaftsgeschichte project“. *Neue Politische Literatur* 2/2010, 197–212. doi: 10.3726/91485_197
- Breuilly, John. „Hans-Ulrich Wehler: A Tribute“. *German History* 2/2015, e1–e6. doi: 10.1093/gerhis/ghu067
- Cornelißen, Christoph. „Deutsche Geschichtswissenschaft nach 1945. Zwischen nationalen Traditionen und transnationalen Öffnungen“. *Die Rückkehr der deutschen Geschichtswissenschaft in die „Ökumene der Historiker“*. Ein wissenschaftsgeschichtlicher Ansatz, hrsg. von Ulrich Pfeil, 17–34. München: Oldenbourg, 2008 (Pariser Historische Studien, 89).
- *Deutsche Historiker*, Bd. I–IX, hrsg. Hans-Ulrich Wehler. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1971–1982.
- *Dokumentation der Vertreibung der Deutschen aus Ost-Mitteleuropa*, Band V: Das Schicksal der Deutschen in Jugoslawien, Bearbeitet von Theodor Schieder. Bonn: Bundesministerium für Vertriebene, 1961.
- Faulenbach, Bernd. *Ideologie des deutschen Weges. Die deutsche Geschichte in der Historiographie zwischen Kaiserreich und Nationalsozialismus*. München: C. H. Beck, 1980.
- Frei, Norbert. „Nach Dienstschluss“. *Die Zeit*, 10. Juli 2014.
- *Geschichte und Psychoanalyse*, hrsg. Hans-Ulrich Wehler. Köln: Kiepenheuer & Witsch, 1971.
- *Geschichte und Soziologie*, hrsg. Hans-Ulrich Wehler. Köln: Kiepenheuer & Witsch, 1972.
- *Geschichte und Ökonomie*, hrsg. Hans-Ulrich Wehler. Köln: Kiepenheuer & Witsch, 1973.
- Grebing, Helga. *Der „deutsche“ Sonderweg in Europa 1806. Eine Kritik*. Stuttgart: W. Kohlhammer, 1986.
- Gross, Mirjana. *Suvremena historiografija. Korijeni, postignuća, traganja*. Zagreb: Novi Liber, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta, 2001².
- Gross, Mirjana. „Njemačko doba ekstrema 1914–1949“. *Časopis za suvremenu povijest* 1/2005, 227–237.
- Gross, Mirjana. „Njemačka socijalna povijest 1949–1990“. *Historijski zbornik* 2/2009, 523–538.
- Igers, Georg G. *Istorijska nauka u 20. veku. Kritički pregled u međunarodnom kontekstu*. Beograd: Arhipelag, 2014.
- Janković, Branimir. „Hans-Ulrich Wehler 1931–2014“. *Historijski zbornik* 1/2014, 314–315.

- Kehr, Eckart. *Der Primat der Innenpolitik. Gesammelte Aufsätze zur preußisch-deutschen Sozialgeschichte im 19. und 20. Jahrhundert*, hrsg. und eingeleitet von Hans-Ulrich Wehler, mit einem Vorwort von Hans Herzfeld. Berlin: De Gruyter, 1965.
- Kocka, Jürgen. „German History before Hitler: The Debate about the German Sonderweg“. *Journal of Contemporary History* 23/1988, 3–16. doi: 10.1177/002200948802300101
- Kocka, Jürgen. „Er hat uns elektrisiert“. *Die Zeit*, 10. Juli 2014.
- Koka, Jirgen. *O istorijskoj nauci. Ogleđi*. Beograd: SKZ, 1994. (cyrillic)
- Kühne, Thomas. „Das Deutsche Kaiserreich 1871–1918 und seine politische Kultur: De- mokratisierung, Segmentierung, Militarisierung“. *Neue Politische Literatur* 43/1998, 206–263.
- Lorenz, Chris. „Beyond Good and Evil? The German Empire of 1871 and Modern German Historiography“. *Journal of Contemporary History* 30/1995, 729–765. doi: 10.1177/002200949503000408
- Lorenz, Chris. „Der Nationalsozialismus, der Zweite Weltkrieg und die deutsche Geschichtsschreibung nach 1945“. *60 Jahre Ende des Zweiten Weltkrieges. Deutschland und die Niederlande – Historiographie und Forschungsperspektiven*, hrsg. von Friso Wielenga, 159–171. Münster: Aschendorf Verlag, 2006.
- *Moderne deutsche Sozialgeschichte*, hrsg. Hans-Ulrich Wehler. Köln: Kiepenheuer & Witsch, 1966.
- Mommsen, Wolfgang J. *Geschichtswissenschaft jenseits des Historismus*. Düsseldorf: Droste, 1971.
- Nolte, Paul. „Innovation aus Kontinuität: Hans-Ulrich Wehler (1931–2014) in der deutschen Geschichtswissenschaft“. *Historische Zeitschrift* 299/2014, 593–623. doi: 10.1515/hzhz-2014-1423
- Nolte, Paul. *Hans-Ulrich Wehler. Historiker und Zeitgenosse*. München: C. H. Beck, 2015.
- Raphael, Lutz. *Geschichtswissenschaft im Zeitalter der Extreme. Theorien, Methoden Tendenzen von 1900 bis zur Gegenwart*. München: C. H. Beck, 2010.
- Raphael, Lutz. „Bielefeld School of History“. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, 2, 553–558. Amsterdam: Elsevier, 2015.² doi: 10.1016/B978-0-08-097086-8.61161-3
- *Transnationale Geschichte. Themen, Tendenzen und Theorien*, hrsg. Gunilla Budde, Sebastian Conrad, Oliver Janz. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2006.
- Volker, Ullrich. „Stets mit offenem Visier“. *Die Zeit*, 10. Juli 2014.
- Veler, Hans-Ulrih. *Nacionalizam. Istorija, forme, posledice*. Novi Sad: Svetovi, 2002. (cyrillic)
- Veler, Hans-Ulrih. *Istorijsko mišljenje na kraju XX veka: 1945–2000*. Podgorica: CID, 2010.
- *Versäumte Fragen. Deutsche Historiker im Schatten des Nationalsozialismus*, hrsg. Rüdiger Hohls, Konrad H. Jarausch. Stuttgart: DVA, 2000.

- *Wege der Gesellschaftsgeschichte*, hrsg. Jürgen Osterhammel, Dieter Langewiesche, Paul Nolte. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2006.
- Wehler, Hans-Ulrich. *Sozialdemokratie und Nationalstaat. Die deutsche Sozialdemokratie und die Nationalitätenfragen in Deutschland von Karl Marx bis zum Ausbruch des Ersten Weltkrieges*. Würzburg: Holzner, 1962.
- Wehler, Hans-Ulrich. *Bismarck und der Imperialismus*. Köln: Kiepenheuer & Witsch, 1969.
- Wehler, Hans-Ulrich. *Sozialdemokratie und Nationalstaat. Nationalitätenfragen in Deutschland 1840–1914*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1971.
- Wehler, Hans-Ulrich. *Geschichte als historische Sozialwissenschaft*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1973.
- Wehler, Hans-Ulrich. *Das Deutsche Kaiserreich 1871–1918*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1973.
- Wehler, Hans-Ulrich. *Der Aufstieg des amerikanischen Imperialismus. Studien zur Entwicklung des Imperium Americanum 1865–1900*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1974.
- Wehler, Hans-Ulrich. *Modernisierungstheorie und Geschichte*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1975.
- Wehler, Hans-Ulrich. *Nationalitätenpolitik in Jugoslawien. Die deutsche Minderheit 1918–1978*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1980.
- Wehler, Hans-Ulrich. „Povijest kao historijska nauka o društvu“. *Marksizam u svetu* 12/1983, 39–66.
- Wehler, Hans-Ulrich. *Deutsche Gesellschaftsgeschichte*, Bd. I–V. München: C. H. Beck, 1987–2008.
- Wehler, Hans-Ulrich. *Entsorgung der deutschen Vergangenheit? Ein polemischer Essay zum „Historikerstreit“*. München: C. H. Beck, 1988.
- Wehler, Hans-Ulrich. *Politik in der Geschichte. Essays*. München: C. H. Beck, 1998.
- Wehler, Hans-Ulrich. *Die Herausforderung der Kulturgeschichte*. München: C. H. Beck, 1998.
- Wehler, Hans-Ulrich. „Ein Kursbuch der Beliebigkeit“. *Die Zeit*, 26. Juli 2001.
- Wehler, Hans-Ulrich. „Eine lebhaftige Kampfsituation“. *Ein Gespräch mit Manfred Hettling und Cornelius Torp*. München: C. H. Beck, 2006.
- Wehler, Hans-Ulrich. *Der Nationalsozialismus. Bewegung, Führerschaft, Verbrechen 1919–1945*. München: C. H. Beck, 2009.
- Wehler, Hans-Ulrich. *Land ohne Unterschichten? Neue Essays zur deutschen Geschichte*. München: C. H. Beck, 2010.
- Wehler, Hans-Ulrich. *Die neue Umverteilung. Soziale Ungleichheit in Deutschland*. München: C. H. Beck, 2013.
- Wehler, Hans-Ulrich. *Die Deutschen und der Kapitalismus. Essays zur Geschichte*. München: C. H. Beck, 2014.

Summary

Michael Antolović

Social History in the German Way – Hans-Ulrich Wehler and History as Social Science

ABSTRACT: In this paper we analyze the oeuvre of Hans-Ulrich Wehler (1931–2014), one of the most influential German contemporary historians. Wehler’s work on establishing a new paradigm of history – history as social science – and the founding of the ‘Bielefeld School’ as a specific (West)German type of social history are presented in the context of the modernization of German historiography and the gradual prevalence of the traditional disciplinary matrix of historicism. Besides Wehler’s theoretical and methodological conceptions, particular attention is paid to his voluminous synthesis *Deutsche Gesellschaftsgeschichte* as well as the place of Wehler and ‘Bielefeld School’ in German historiography.

KEY WORDS: Hans-Ulrich Wehler, theory and methodology of historical studies, ‘history as social science’, ‘Bielefeld School’, historiography

The (West)German historiography during the last third of the 20th and the beginning of the 21st century was marked by the historiographical work of Hans-Ulrich Wehler (1931–2014). Refuting historicism as an obsolete concept, Wehler established ‘history as a social science’ (*Historische Sozialwissenschaft*) on the theoretical and methodological grounds of social sciences. Wehler brought together associates at the University of Bielefeld, established the required historiographical infrastructure, and during the 1970s he constituted the new form of social history that labeled the ‘paradigm shift’ in West German historiography. After having established the ‘Bielefeld School’, Wehler devoted himself to his five-volume synthesis *Deutsche Gesellschaftsgeschichte* (1987–2008). Proceeding from Max Weber’s theoretical assumptions, Wehler analyzed three centuries of modern German history (1700–1990) from the standpoint of economic development, social inequality, political authority, and culture. In addition to focusing on characteristic structures and processes, Wehler based his interpretation on the concept of the German *Sonderweg* – the

absence of political revolution during the 'long 19th century' resulted in the fact that the modernization of German society was not accompanied by the liberalization of the political order. This fact, according to Wehler, was the main idiosyncrasy of modern German history. At the same time, as a public intellectual, Wehler took part in numerous disputes that, as in the case of Historikerstreit in the middle of the 1980s, touched on the issue of the identity of FR Germany as well as the issue of the responsibility for the Holocaust. Giving his support to liberal democracy, he opposed the efforts to minimize Nazi crimes. Finally, not only did Wehler fundamentally modernize German historiography with his oeuvre, but as an intellectual he also contributed heavily to the process of 'normalizing' German history and helped German society face its traumatic past.